

Komunitní energetické projekty: prosperující regiony, čisté prostředí, demokratické rozhodování

CEE Bankwatch Network

listopad 2013

Tento informační list představuje model komunitní energetiky a je zároveň vstupem do procesu přípravy příštího programového období evropských fondů. Přináší doporučení pro nastavení operačních programů, která by měla v letech 2014 – 2020 zajistit rozvoj inovativní, ekologické energetiky a zároveň posílení ekonomiky v českých regionech.

Model komunitního energetického rozvoje

Komunitní energetické projekty jsou typicky malé projekty využívající místní obnovitelné zdroje, potenciál k úspoře energie nebo jejich kombinaci. Vlastníkem nebo investorem projektu je komunita samotná, občané se tak stávají zároveň výrobci a spotřebiteli energie (tzv. „prosumers“). V zásadě je možných několik základních typů těchto projektů:

- Úspory energie, zejména tepla, v budovách a instalace malých obnovitelných zdrojů tepla
- Výroba elektřiny z obnovitelných zdrojů energie v malém měřítku
- Vysokoučinná kombinovaná výroba elektřiny a tepla z biomasy nebo bioplynu v malém měřítku s využitím užitečného tepla
- Zpracování a distribuce biomasy pro efektivní využití v CZT i v modernizovaných malých topeništích, případně spojená i s rekonstrukcí zdrojů

Základní charakteristika komunitních energetických projektů:

Komunitní rozměr:

- Vlastníkem je místní „komunita“ - z právního hlediska malá obec, družstvo včetně bytových družstev, sociální podnik, nezisková organizace
- Komunita investuje vlastní finanční zdroje a využívá externí zdroje jako veřejné fondy nebo půjčky. Investované prostředky se navrací zpět formou levnější energie nebo jsou reinvestovány pro rozvoj komunity.
- Cenotvorba, vlastnické vztahy a využití zisku musí být jasně dané a transparentní.
- Na plánování, případně provozu se podílí široká skupina veřejnosti a dalších stakeholderů, zejména v případě obecního vlastnictví.

Energetický rozměr:

- Hlavním účelem projektu je uspokojení energetických potřeb vlastníka, komunity.
- Energetické potřeby naplňuje pomocí instalací malých obnovitelných zdrojů, dosahováním úspor energie a jejich kombinací na základě místních potenciálů a podmínek.
- Využívá místní zdroje energie, vyrobenou energii spotřebovává zejména přímo místní komunita, přebytek menší části je možný, zisk musí být využit podle stanov komunity.

- Využívání zdrojů energie je v souladu s názorem veřejnosti, územními plány i požadavky na ochranu přírody.

Výroba elektřiny z obnovitelných zdrojů energie v malém měřítku

Cílem komunitních energetických projektů není vytvářet zisk a navyšovat platby za energie. Naopak – cílem je komunitě, která bude do projektu investovat, účty za energie snížit. Toho lze dosáhnout i bez podpory ve formě výkupních cen a zelených bonusů. Pokračující rozvoj OZE i regionální energetickou bezpečnost mohou zajistit komunitní projekty, pokud se jim dostane vhodné podpory z evropských fondů.

Základním principem komunitních obnovitelných zdrojů je snížení množství energie odebírané z veřejné sítě. Díky tomu, že obnovitelné zdroje mají velmi nízké provozní náklady a jejich účinnost s rychlým technologickým rozvojem v oboru strmě roste, mohou díky finanční úspoře za odebíranou energii dosahovat finanční návratnosti. Přesto se zcela bez podpory neobejdou – bariérami jsou vysoká počáteční investice, administrativně náročné procesy připojování nových zdrojů ale zejména malá zkušenost potenciálních investorů v oblasti obnovitelných zdrojů. Komunitní energetické projekty, jako nový koncept, potřebují podporu také při formování komunit a plánování jejich investic. Nezapomínejme, že investory nejsou energetičtí giganti s přehledem o trhu i legislativě a se snadným přístupem k levným úvěrům, ale občané a obce.

Decentralizovaná výroba tepla a elektřiny z biomasy

Bloky bytových domů, veřejných budov, budov podnikatelů apod. v menších obcích nebývají připojeny do soustav centrálního zásobování teplem. Zdrojem tepla jsou často zastaralé zdroje spalující uhlí nebo novější zdroje na zemní plyn. Z hlediska podpory místní ekonomiky, snížení energetické závislosti i emisí skleníkových plynů je vhodné v těchto případech přejít na kombinovaný zdroj tepla a elektřiny z místní biomasy nebo bioplynu. Pro menší projekty, například bloku domů nebo tam, kde se díky zateplení již nevyplatí připojení na fosilní zdroj centrálního tepla je potřeba podporovat projekty mikrokogenerace, například automatický kotel na pelety se Stirlingovým motorem. Tyto technologie jsou již dnes dostupné na trhu, díky možnosti regulace jsou navíc vhodným stabilizujícím prvkem distribuční sítě. Podmínkou podpory musí být využívání obnovitelných zdrojů – podpora zdrojů na zemní plyn sice řeší problém znečištění ovzduší, nepřináší už ale další jmenované ekonomické a environmentální výhody.

Místní projekty využití biologicky rozložitelného odpadu

S přechodem od skládkování k využívání odpadu, který je nutný pro dosažení cílů v oblasti odpadového hospodářství, roste v České republice podíl využívání biologicky rozložitelného odpadu. Obce by mohly využít tento zdroj energie a pomocí technologie anaerobní fermentace získávat bioplyn. Separovaný sběr bioodpadu a jeho energetické využití pro výrobu bioplynu a další využití jako kompostu je ekologicky i energeticky výhodnější než energetické využití ve spalovnách odpadu. Menší velikost zařízení snižuje dopravní nároky a umožňuje zařízení lépe přizpůsobit podmínkám dané lokality. Zařízení na výrobu bioplynu z biologicky rozložitelného odpadu by proto měla čerpat vyšší míru podpory než je současná, zákonem o PZE nastavená podpora pro ZEVO.

Potenciální příjemci - komunita v českém právu

Podle dvou hlavních znaků komunitních projektů – společné vlastnictví a orientace na jiné cíle než jen tvorba zisku můžeme v českém právu najít několik právních forem, které se mohou stát nositeli komunitních energetických projektů:

- obce – řada komunitních energetických projektů obcí již funguje, ať už ve vlastnictví přímo obcí nebo jimi zřizovaných firem a organizací, například ve Zlatých horách nebo v Třebíči. U obecních projektů je klíčová spolupráce, případně přímo majetková účast, s místní veřejností a podnikateli. Vhodnou formou nastavení takové spolupráce je vznik místních akčních skupin, implementace Agendy 21 nebo procesy komunitního plánování v obci.
- družstva – vklady členů družstva umožňují využít sumu rozptýleného soukromého kapitálu pro komunitní energetický projekt. Družstevníci jsou zároveň odběrateli energie za zvýhodněnou cenu. V České republice se nabízí možnost využít podpory pro již existující bytová a zemědělská družstva.
- obecně prospěšné společnosti, občanská sdružení (ústavy a spolky podle nového Občanského zákoníku) - neziskové právní formy, které mohou podnikat za účelem dosahování cílů sdružení. Poměrně volná právní úprava této formy umožňuje široce využít výhody komunitní energetiky i menším subjektům bez nutnosti kapitálového vstupu každého účastníka.

Využití evropských fondů pro komunitní projekty

Investice z evropských strukturálních a investičních fondů v příštím programové období 2014 – 2020, jehož příprava právě probíhá, mají přispívat k naplnění cílů Strategie Evropa 2020.¹ K inteligentnímu, udržitelnému a začleňování podporujícímu růstu na kontinentu mají přispět i snižování spotřeby energie a využívání obnovitelných zdrojů, inovace v energetice a posílení energetické bezpečnosti. Z definice evropské Kohezní politiky, kterou se fondy mají řídit, pak vyplývá nutnost přispívat k rovnoměrnému ekonomickému vývoji v regionech. Právě komunitní energetické projekty umožňují propojit tyto tři oblasti a naplnit cíle stanovené pro nové programové období.

Ze skupiny 11 tématických cílů pro intervence z EU si Česká republika zvolila mimo jiné tématický cíl č. 4, Podpora přechodu na nízkouhlíkové hospodářství ve všech odvětvích. Podle problémové analýzy v návrhu Dohody o partnerství² mají opatření v energetické infrastruktuře přispívat ke snížení emisí skleníkových plynů a „podporovat optimální využití konvenčních i obnovitelných zdrojů energie na území ČR, diverzifikovat zdroje“, pro zajištění energetické bezpečnosti pak mj. „optimalizovat bezpečný energetický mix a racionálně decentralizovat energetické systémy“. V situaci prakticky nulové veřejné podpory pro OZE mohou komunitní obnovitelné zdroje, jejichž potenciál je zatím u nás využíván minimálně, velmi vhodně přispět k naplnění cílů tohoto vládního dokumentu.

Financování z Evropských fondů

Informovanost

Pro realizaci komunitních energetických projektů je klíčový samotný vznik komunity, ať už občanů, představitelů obce, bytového družstva apod. Znalosti v oblasti obnovitelných zdrojů jsou mezi běžnými občany malé, prvním klíčovým prvkem pro rozvoj těchto projektů je proto informování o možnostech čerpání evropských fondů na tyto projekty.

Financování: Technická asistence. Jedním z účelů prostředku pro technickou asistenci je i informování potenciálních příjemců o možnostech čerpání.

Podpora vytváření komunit

Vytvořit fungující skupinu lidí, dohodnout se na právní formě, způsobu rozhodování a zejména investici do komunitního energetického projektu vyžaduje hodiny práce i finanční náklady na pronájmy sálů, cestovné apod. Podobně, jako je podporován vznik Místních akčních skupin prostřednictvím programu LEADER, měly by nový mechanismus komunitou vedeného místního rozvoje (CLLD) financovat formování komunit – například družstev - pro realizaci komunitních energetických projektů.

Financování: Komunitou vedený místní rozvoj v rámci OPŽP a OPPIK

Vytváření energetických strategií

Komunitní energetické projekty mohou buď vznikat samostatně, nebo mohou být součástí rozvojových strategií, které připravují Místní akční skupiny. V obou případech je pro zájemce vhodné využít spolupráci s odborníky na energetiku, kteří pomohou zmapovat energetické potřeby dané komunity, dostupné potenciály úspor i obnovitelných zdrojů a navrhnou optimální strategii. Kvalitní energetické strategie pomohou dlouhodobé ekonomické udržitelnosti projektů i jejich vhodnému nastavení.

Financování: Technická asistence nebo Komunitou vedený místní rozvoj v rámci OPŽP a OPPIK

Zpracování energetického projektu

Energetický projekt je třeba dobře připravit – od výpočtu úspor energie nebo reálně dosažitelné výroby z obnovitelných zdrojů, přes finanční návratnost až po technickou proveditelnost. Financování formou jednoduchých, jednoúčelových grantů na přípravu komunitních energetických projektů umožní komunitám dobře se připravit na čerpání i na samotnou realizaci projektu a úspěšně projít administrativně náročnými procedurami povolovacích a licenčních řízení.

Financování: Technická asistence v rámci OPŽP nebo OPPIK

Realizace komunitních energetických projektů

V příštím programovém období se nabízí řada možností, jak realizaci komunitních energetických projektů podpořit. Evropská komise klade v novém programovém období důraz na přesun financování od dotací k revolvingovým nástrojům, které umožní veřejné finance lépe využít. Pro komunitní energetické projekty, které jsou ekonomicky návratné díky využití vlastní vyrobené energie místo odběru z veřejné sítě, mohou být inovativní finanční nástroje vhodnou formou podpory. Pro komunitní energetické projekty, se kterými české banky zatím nemají zkušenosti, se nabízí jako vhodná forma podpory úvěrová garance, poskytnutí kapitálu nebo zvýhodněný úvěr.

Vzhledem k rozmanitosti forem a technologií komunitních energetických projektů i k problematice podpory OZE formou výkupních cen nebo podpory výroby tepla je třeba pečlivě připravit finanční nástroje z evropských fondů tak, aby odpovídaly ekonomickým možnostem využívání daného zdroje a situaci žadatelů. Detailní způsob využití finančních nástrojů není třeba v této fázi přípravy evropských fondů specifikovat, je nezbytné pouze uvést, že v oblasti úspor energie a využívání obnovitelných zdrojů Česká republika hodlá tyto nástroje využít. K jejich detailnímu nastavení dojde až v průběhu samotného programového období, i Evropská komise jejich podobu teprve připravuje.

Pro malé komunitní energetické projekty, které se budou dít v oblastech pokrytých nástrojem Komunitou vedeného místního rozvoje a budou splňovat jeho kritéria je třeba také otevřít tento nástroj.

Financování:

Finanční instrumenty v OPPIK - granty, zvýhodněné úvěry, záruky za rizika

Finanční instrumenty v OPŽP – granty, zvýhodněné úvěry, záruky za rizika

Komunitně vedený místní rozvoj jako součást OPPIK i OPŽP – granty, zvýhodněné mikroúvěry

Komunitní energetika v programování evropských fondů

Dohoda o partnerství

Komunitní energetické zdroje splňují dobře cíle Dohody v oblasti přechodu na nízkouhlíkovou ekonomiku, snížení energetické náročnosti a racionální decentralizace. Vhodně doplňují podporu výroby energie z OZE v komerčním měřítku. Díky zapojení veřejnosti do jejich vlastnických struktur a plánování navíc omezují dopady zvyšování cen energií a umožňují vhodně využít místních potenciálů OZE i kombinace s opatřeními pro úspory energie. Dohoda o partnerství proto musí v obecném smyslu vytvořit prostor pro jejich využívání.

Navrhované změny:

- umožnit využívat Komunitně vedený místní rozvoj i mimo venkovské regiony a mimo PRV s metodou LEADER
- mezi cíle pro Komunitně vedený místní rozvoj zařadit snížení energetické závislosti regionů a využití jejich potenciálů úspory energie a využití OZE (již splněno na základě naší připomínky)
- technická pomoc musí být soustředěna nejen na orgány státní správy, ale také na budování kapacity samosprávy a místních partnerů a komunit pro přípravu a realizaci komunitních energetických projektů
- konkrétní analýza možnosti využití úspor energie a OZE v jednotlivých regionech
- zajistit možnost využívání inovativních finančních instrumentů v oblasti malých komunitních energetických projektů

Operační program podnikání a inovace pro konkurenceschopnost

Tento operační program je jediným, který bude přímo podporovat budování obnovitelných zdrojů.

Přesto je podpora zatím omezena výlučně na firmy – a to včetně velkých. Potenciální příjemci v rámci komunitních projektů – obce, neziskové organizace, družstva – zůstávají zcela mimo možnou podporu rozvoje OZE, což povede k zanedbání části potenciálu rozvoje těchto zdrojů.

Program má podporovat výrobu energie primárně pro distribuci. Opomenutí vlastní spotřeby energie jde přitom přímo proti deklarovaným cílům Dohody o partnerství: zvýšit energetickou účinnost, energetickou bezpečnost a zajistit racionální decentralizaci. Podpora je kromě typu příjemců limitována také typy zdrojů, a to bez jakéhokoli zdůvodnění – OPPIK se omezuje pouze na malé vodní elektrárny, spalování biomasy a výrobu a využití biometanu.

Navrhované změny:

- rozšířit podporu na všechny druhy obnovitelných zdrojů s potenciálem rozvoje v ČR

- rozšířit podporu na komunitní projekty výroby energie z OZE pro vlastní spotřebu
- zařadit obce, neziskové organizace, družstva apod. mezi příjemce podpory
- deklarovat zájem ČR využít v oblasti podpory OZE inovativních finančních nástrojů s tím, že k jejich detailnímu nastavení dojde na základě diferenciacce mezi typy zdrojů a žadatelů během programového období
- zařadit informační kampaně o komunitních energetických projektech a budování kapacit komunit pro energetické projektů do oblastí podpory z technické asistence
- zakotvit využívání nástroje Komunitou vedeného místního rozvoje v OPPIK
- zařadit prioritní osy 3 do oblastí, kde bude možné čerpat v rámci Komunitou vedeného místního rozvoje

Operační program životní prostředí

Tento operační program již počítá s podporou úspor energie v obytných a veřejných budovách, příjemci podpory jsou obecně definováni tak, že mohou zahrnout i subjekty, které by mohly realizovat komunitní projekty („veřejné subjekty, soukromé subjekty, fyzické osoby“). Při další specifikaci příjemců je nutné neopomenout žádný z typů příjemců pro komunitní projekty.

Při realizaci opatření úspor energie, tedy zejména zateplení budov, je vhodné zároveň podpořit i výstavbu a využití obnovitelných zdrojů energie. Snížení spotřeby energie umožňuje snadno a velmi efektivně zajistit dodávku tepla z obnovitelných zdrojů, včetně výrazného snížení ceny za teplo. Změna tepelných parametrů budovy, a často tedy i otopné soustavy, je zároveň nejvhodnějším okamžikem pro připojení obnovitelných zdrojů.

Komunitní energetické projekty, např. bytových družstev nebo obcí, v oblasti úspor energie již v ČR řadu let úspěšně fungují. V novém programovém období je kladen důraz na integraci a synergii dopadů financování. Z tohoto hlediska je vhodné podporovat soubory projektů, které budou kombinovat úspory energie, nové zdroje vytápění a zásobování biomasou, například projekt zateplení a výměny kotlů v části obce společně s vybudováním provozu zpracování biomasy pro využití v rekonstruovaných objektech, např. peletárny.

Navrhované změny:

- deklarovat zájem ČR využít v oblasti podpory energetické efektivity inovativní finanční nástroje s tím, že k jejich detailnímu nastavení dojde na základě diferenciacce mezi typy zdrojů a žadatelů během programového období
- zařadit informační kampaně o komunitních energetických projektech a budování kapacit komunit pro energetické projektů do oblastí podpory z technické asistence
- zakotvit využívání nástroje Komunitou vedeného místního rozvoje v OPŽP
- zařadit prioritní osy 5 do oblastí, kde bude možné čerpat v rámci Komunitou vedeného místního rozvoje
- připravit finanční bonifikaci projektů, které dosahují vyšší míry úspor energie a využití OZE
- otevřít možnost propojení mezi projekty energetické účinnosti a využívání obnovitelných zdrojů, zejména biomasy, a projekty produkce a zpracování biomasy z Programu rozvoje venkova a stanovení podmínek ekologicky udržitelného využívání biomasy

1 Strategie Evropa 2020

2 Ministerstvo místního rozvoje: Návrh Dohody o partnerství pro programové období 2014 – 2020, červenec 2013